Írta: Benedek Csaba
2017. június 11. vasárnap, 15:37 - Módosítás: 2017. augusztus 18. péntek, 06:10

Az első világháború népművészeti tárgyai Jász-Nagykun-Szolnok megyei gyűjteményekben

Néprajzkutatóként meghatározó élmény volt mindig számomra a világháborút megjárt, átélt emberek visszaemlékezéseit hallgatni különböző gyűjtések alkalmával. A férfiak között ritkán lehetett úgy leülni és bármilyen témáról beszélgetést kezdeményezni, hogy egy idő után a katonaság és háború ne kerüljön terítékre. Az is rendkívül figyelemre méltó, hogy akik valóságosan megéltek egy háborút, világháborút, azok között aligha találtunk olyan személyt, aki örömmel megélt volna egy újabbat! És nem csak a nők között. Habár számos szörnyű eseményt megélt ember emlékezett humorral a nehéz időkre (főként férfiak), mindenki érzékelte a halál közelségét, a kilátástalanságot, reménytelenséget és a fegyveres konfliktusokkal járó erőszakot. [1]

Amennyiben a háború fogalmát kívánjuk meghatározni, láthatjuk, legtöbben a politika szférájába sorolják, sőt odáig is elmennek, hogy a politika készíti elő és robbantja ki azt. [2] Cla usewitz szerint
„A háború nem egyéb, mint a politika folytatása más eszközökkel. (…) A háború tehát erőszak alkalmazása, hogy ellenfelünket saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük.”
[3]
A nagyméretű erőszakos összeütközések között kiemelt helyet foglal a két világháború.

A világháborúról valójában nem alakult ki közmegegyezés a szakirodalomban. *„Az emberiség életterének meghatározott részére egy időszakban kiterjedő, egymással összefüggésben álló haditevékenységek összessége. A meghatározott rész kritériumai nincsenek kodifikálva, de a „felénél több” elve alapján hallgatólagosan elfogadott, hogy világháborúnak tekinthető egy összefüggő háborúsorozat akkor, ha legalább 3 kontinensen és 2 óceánon folyik, valamint a*

részt vevő országok száma meghaladja az érintett kontinensek és óceánok országainak felét. A szakirodalom két világháborút tart nyilván, az 1914-1918 közötti I. és az 1939-1945 közötti II. világháborút. (…)

A világtörténelem során az emberiség érintett része világháborúnak érzett és nevezett olyan háborúkat, amelyek akkor egy adott kultúrkör egészére vagy nagy részére kiterjedtek, de a jelen fogalom szerint nem minősíthetők világháborúnak. Ilyenek voltak az ókorban a Nagy Sándor-i háborúk (Kr.e. 332-323), a középkorban az Európa nagy részét érintő invesztitúra-háborúk (1073-1177), a keresztes háborúk (1096-1291), a két százéves háború (1066-1204, ill. 1337-1453), a tizenötéves háború (1591/1593-1606) ,a harmincéves háború (1618-1648). Egyes, már 1920-tól élő nézetek az 1914-1945 közötti időszakot egy világháborúnak tekintik, s vannak, amelyek a hétéves háborút (1756-1765) és a napóleoni háborúkat (1791-1815) is a világháború kategóriájába sorolják." ***[4]***

Az I. világháború szempontjából számunkra fontos momentum, hogy a kiegyenlített erőviszonyok miatt a front megmerevedett és állóháború alakult ki. [5]

Állóháború: *„az állásháború szinonimájaként használt fogalom. Szakmai értelemben téves, mivel szó szerint azt jelentené, hogy a háború áll, nem folyik harctevékenység (mint a II. világháborúban a francia fronton 1939. szeptember és 1940. május 10. között), amely állapotra a megfelelő kifejezés a hadműveleti szünet. Ezzel ellentétben a háború 1914 őszétől sem állt meg, a harcoló felek a védelem és a támadás kombinációival hadműveleteket hajtottak végre, egyre teljesebb állásrendszerekből, innen az állásháború megnevezés* . [6]

A hadműveleti szüneteknek, s ennek az állóháborúnak a következménye a katonáknak megnövekedett szabadideje, amiből bőven jutott dísztárgyak készítésére, faragására is.

A népművészet definiálása a világháborúnál is jóval nehezebb feladat. Számos konferencia és kiállítás témája volt már, mégsem sikerült mindenki számára kielégítő, használható meghatározást elfogadtatni a szakmával. Erre legjobb bizonyíték a megyei népművészeti kötetek tematikai sokszínűsége. [7] Az első, *Szolnok megye népművészete* még tisztán a népművészet szemszögéből tekintette át a népi kultúrát, míg az utolsó kötetekben már a településszerkezet vagy a táj története és néprajza fejezet is helyet kapott. [8]
Hogy mennyire nehéz is népművészet körülhatárolása, mi sem mutatja jobban, hogy Gazda

Klára Közösségi tárgykultúra-művészeti hagyomány című könyvében csaknem 300 oldalon foglalkozik ezzel a kérdéssel.
[9]

A Magyar Néprajzi Lexikon meghatározása szerint a népművészet tágabb értelemben valamennyi népművészeti ágazat (népköltészet , népzene ,népi tánc,
díszítőművvészet
,
népviselet
) elnevezése vagy szűkebb értelemben tárgyak művészi megformálása.
[10]

A szakirodalomban előfordul a díszítőművészet kifejezés is, [11] ám ez fedi valóságosan a népművészet fogalomkörét.

Fontos kiemelnünk, hogy történeti kategóriáról beszélünk, mely tulajdonképpen szakmai műszó, a népi kultúra nem tesz különbséget ilyen értelemben a használati eszközök között:

„A parasztok nem vonnak határt „népművészeti” és „nem népművészeti” tárgyaik közt, és ezt a határt a népművészet fogalmával dolgozó etnográfus is csak viszonylagosan tudja kitűzni. A paraszti tárgyi világokban ugyanis minden tárgynak van esztétikai funkciója is, ennek jelentősége azonban nem egyenlő a különböző tárgyféleségeknél. A közvélemény és a néprajzi kutatás is elsősorban azokat a tárgyakat sorolja a népművészet körébe, amelyeken az esztétikai funkció fontossága megnőtt a célszerű használhatóság ellenében. Ezek általában ünnepi szerepű szertartásokhoz és szokásokhoz kötött, a mindennapi használatból kivont, megkímélt és így hosszú életű, igen gyakran díszített tárgyak, vagyis a paraszti tárgyi világoknak a mások, a közösség szeme elé szánt „reprezentációs szférája” (S. Erixon).” ***[12]***

A népművészet rétegművészet, melyet a néphez, azaz a parasztsághoz kötünk, amibe beleértjük a birtokos parasztok mellett a birtoktalan falusi, mezővárosi rétegeket is, a mezővárosi civisparasztokat, a falun élő, paraszti munkát (részben) végző kisnemeseket, a pásztorokat, a paraszti életformába beilleszkedő kézműveseket. [13]

Tanulmányom elkészítéséhez a Szolnok megyei múzeumok anyagán kívül magánszemélyek családi emléktárgyait és gyűjteményét is áttekintettem. [14] A vizsgált múzeumok a következők voltak:

Damjanich János Múzeum, Szolnok

Kiss Pál Múzeum, Tiszafüred

Tiszazugi Földrajzi Múzeum, Tiszaföldvár

Finta Múzeum, Túrkeve

Jász Múzeum, Jászberény

Györffy István Nagykun Múzeum, Karcag

A legjelentősebb általam ismert magángyűjtő megyénkben Kis M. Jenő Béla, aki minden vidéki múzeumunknál gazdagabb anyaggal rendelkezik a témában, habár nem is ez a fő gyűjtőterülete. [15]

A vizsgált tárgyak többségének esetében rendkívül kevés információval rendelkezünk elkészítésének módjáról és mikéntjéről. Számos esetben csak a felirat (hadi-, háborús-, világháborús emlék) vagy az évszám utal arra, hogy katonai emléktárgyról van szó. Általánosan elmondható, hogy az egyes családi emlékek jobban alá vannak támasztva háttér-információval (mikor, ki faragta, miért), mint a gyűjteményi darabok. [16] A műgyűjtők és múzeumok látóterébe ritkán kerülnek ilyen eszközök, s ha mégis, azok inkább esetlegesen jutnak a gyűjteményekbe. A műgyűjtők esetében igaz lehet az is, hogy sokszor nem járnak utána eléggé a vásárolt termékeknek, megelégednek a beszerzés örömével, a tárgy birtokba vételével, illetve számos esetben aukciókon vásárolnak, ahol kevés adat áll rendelkezésre a tárgy eredetéről.

Az első világégés katonaemlékeinek tipologizálását Novotny Tihamér végezte el, ő azonban nem néprajzi módszerrel közelített a kérdéshez. [17] Munkájában számos olyan emléktárgyat felsorol, melyet itt idő és lehetőségek hiányában mi most kénytelen vagyunk mellőzni. A háborúban használt díszes fedezékek számbavételét, a kertészkedést, a fedezékbelsőket, a fedezékszobrászatot, a síremlékeket, emlékműveket, rajzokat, fotókat, képeslapokat, tojásfestést és tetoválásokat kihagytam vizsgálódásaimból (1. kép A jánoshidai I. világháborús emlékmű, Benedek Csaba fotója, 2007). Egy részük katonai és polgári lapokban, levéltárakban, képeslapokon, fotókon, visszaemlékezésekből felkutatható, rögzíthető, míg mások az idő során elenyésztek (ezek többnyire csak emlékezetben vagy fényképeken találhatóak meg, mint pl. a tetoválás vagy a tojásfestés).

Megyénk I. világháborús tárgyi emlékeit szemlélve szembetűnő a katonaládák sokfélesége, hiszen ezekben mindig személyes használati eszközöket tároltak. Sokat közülük egyénileg, falusi emberek készítettek, de előfordul köztük tucatszámba menő asztalosmunka is. Méretét az szabta meg, hogy be kellett férnie laktanyákban használatos vaságyak lábvégének közébe. A két világháború között kötelező tették ugyan a zöld festés, az I. világháború idején azonban még bármilyen színnel készülhetett. [18] Számos esetben egyéni betűvel festettek, és egyedi tárgyi világgal rendelkeznek (kefe, szemüveg, zsebóra, kitüntetés, újság, pipa, stb.), így ha megmaradt tartalmuk, sok dolgot elárul gazdájáról. (2. kép: Általános formájú asztalos által készített katonaláda, Tiszafüred, Kiss Pál Múzeum, Benedek Csaba felvétele, 3. kép: Gőz Dániel tiszaszőlői sorkatona ládája egyéni felirattal, használati eszközeivel, Benedek Csaba fotója)

Érdekes emléktárgyai a háborús katonaéletnek a faragott, díszes ládikák, emlékdobozok. Úgy látszik, kedvelt időtöltése lehetett a faragni tudó katonáknak az ilyen dobozok faragása, mert megyénkben, de országszerte is igen gyakoriak, rendkívül elterjedtek. Többnyire évszámmal datáltak és sokszor ráfaragták, hogy emlék vagy világháborús (hadi, háborús) emlék. Az egyszerűbb darabok is nagy körültekintéssel, gondos munkával készültek. Vannak virágmintával díszítettek, de van, amelyiken megjelenik a szent korona, az ország- vagy más címer, a feliratokba akár orosz szavak is vegyülhetnek (4. kép: Szent koronával ékesített ládika, Kis M. Jenő Béla gyűjteménye, Szolnok, Benedek Csaba fotója, 5. kép: Rózsával díszített emlékdoboz, Kis M. Jenő Béla gyűjteménye, Szolnok, Benedek Csaba képe). A katonák készítettek emléktárgyakat szeretett parancsnokaiknak vagy azok családjának, feleségének is. Az ilyen emlékdobozokon számos esetben szerepel az ajándékozott vagy az ajándékozó neve is: „*A m. kir. III/29 kdt zlj legszeretettebb zászlóaljparancsnok feleségének Benda Gyuláné úrnőnek faragta Sződy Ferenc szobrász a Kupinczki kúti födözékben a Száva partján. 1915.”* , Habár az egész díszdoboz gazdagon faragott, tetejét keretbe foglalt címerrel díszítették, Chiovini Márta tulajdona (6. kép: Címerrel díszített emlékdoboz, Chiovini Márta tulajdona).

A háborús emléktárgyak igen jelentős csoportja a fából készült üveg- vagy képkeretek. Méreteikben igen eltérőek lehetnek, ám díszítettségük mindig rendkívül gazdag. Látszik, hogy készítőik komoly időt és energiát fektettek megmunkálásukba. Általános rajtuk a virágminta vagy a geometrikus ábrázolások. A keretbe többnyire tükröt illesztettek, fényképet raktak, de előfordul más értékes szöveg is, amit a gazda fontosnak tart kiemelni a hétköznapi használati tárgyak közül. Ilyen a katonai emléklapok (katonaidőm emlékéül-obsit) keretbe foglalása, de a Jász Múzeumban létezik egy Házi áldás is, mely Farkas Mátyás apát hagyatéka. (7. kép: Díszesen faragott tükörkeret, Jordán László munkája, magántulajdon, Tiszaföldvár, Benedek Csaba fotója 8. kép: Jordán László által készített képkeret monogrammal, magántulajdon, Tiszaföldvár, Benedek Csaba felvétele, 9. kép: Koronás címerrel díszített képkeret, Jászberény, Jász Múzeum, 1917. Benedek Csaba képe).

A magyar parasztság a dohány behozatala és elterjedése óta [19] elsősorban pipázott, az I. világháborútól kezdtek csak nagyobb tömegekben cigarettázni.
[20]
Hogy ez mennyire igaz, lecsapódik a tárgyi világban is, cigarettatárcákat ugyanis nagy számban faragtak katonáink. Vannak orosz feliratosak, magyar szöveggel vésettek, évszámosak, monogramosak, de akad szárnyas vonatkerékkel díszített darab is (10. kép: cigarettatárca koronás oroszlánokkal, Kis M. Jenő Béla gyűjteménye, Szolnok, Benedek Csaba fotója, 11. kép: Vasutas által készített cigarettatárca, Kis M. Jenő Béla gyűjteménye, Szolnok, Benedek Csaba képe). Külön érdekessége ennek a tárgycsoportnak egy fallosz alakú szipka, amit Marosvásárhelyen készítettek. Ez a szipka önmagában egy karikatúra a városi nők cigarettázásáról, hiszen eltúlzott méretű falloszba kell illeszteni a cigarettát. Mivel a szipka szívó részének laposnak kell lennie, így a fallikus végébe helyezték a szívni valót (12. kép: Fallosz alakú szipka, Damjanich János Múzeum, Szolnok, Benedek Csaba fotója).

Legkézenfekvőbb alapanyag egy modern háborúban a löveghüvely. A bevetések alkalmával ez a legnagyobb számban keletkező hulladék, így újrahasznosítása kézenfekvő volt minden katona számára. Számtalan tárgyat lehet belőle készíteni, ám a leggyakoribbak a hamutál és a váza, de akad köztük kupa és más használati eszköz is. A legegyszerűbb hamutálat úgy készítették, hogy csupán a hüvely alsó részét tartották meg, a fölösleges részt egyszerűen csak levágták róla (13. kép: A löveghüvely felső részének levágásával készített egyszerű hamutál, Kis M. Jenő Béla gyűjteménye, Benedek Csaba felvétele, 14. kép: Csavart díszítésű hamutál, Kis M. Jenő Béla gyűjteménye, Benedek Csaba fotója, 15. kép: Egyfülű fedeles kupa, mely Srapnel-hüvelyből készült, sárgaréz, alumínium és egyéb ötvözetből 1918-ban. Finta Múzeum, Túrkeve, Árvai Imre felvétele). Ezzel szemben a legszebbeken számos dísz, felirat található. Sok esetben a hüvely alján gyári szám és évszám is olvasható, habár utóbbit maguk a katonák is előszeretettel vésték, poncolták a tárgyra. A gondosabban megmunkált hamutálakhoz gyufatartó is szerkesztettek középre (16. kép: Gyufatartóval ellátott hamutál, felirata: A világháború emlékéül, kilőve 1914. dec. Belgrád).

Nem csupán hüvelyekből, töltények felhasználásával is készülhet hamutál vagy gyertyatartó is. Igen különleges darabnak számít egy villanyárammal működő ablakos, tornyos kis világító kápolna, melyet 1915-ben készítettek (17. kép: Lövedékekből összeállított ablakos, tornyos kis kápolna, villany zsinórral, Finta Múzeum, Túrkeve, Árvai Imre felvétele). Léteznek olyan emléktárgyak is, melyek csupán dísz funkcióval rendelkeznek. Ilyen az a „világháború emlék 1914-1916" feliratú lövegdarab, melyet talapzatra helyeztek (18. kép: Lövegdarabból készített háborús emlék).

Kis M. Jenő Béla gyűjteményébe tartozik egy bőr bugyelláris, melyre a *„Welt Krieg, 1914 bis 1918, J F"* betűket vésték egy szív kíséretében. A tárcáról keveset tudunk, s habár a világháborúnak állít emléket, a pontos időbesorolás mégis furcsa számunkra. Feltehetően a háború lezárásakor készíthették (19. kép: Bőr bugyelláris német felirattal, Kis M. Jenő Béla gyűjteménye, Szolnok, Benedek Csaba fotója).

A férfiak mellett a nők is kivették szerepüket a háborúból, visszaemlékezéseikben sokszor a legnehezebb időket elevenítik fel, a férfiak nélküli állapotot (nehéz fizikai munkák elvégzése). A falvédők között létezik Vilmos császárt és Ferenc Józsefet ábrázoló, melynek felirata: „*Éljen Vilmos császár, Éljen a király! Éljen a hadsereg!"*
Másikon egy gyalogos huszár látható kivont karddal, zászlóval a kezében, melybe az 1914-es évszámot írták. A katona feje fölé angyal tart koszorút, a falvédő szövege: "
A haza szent nevébe, Mindenkinek kell mennyen, Kérjük a hadsereg Istenét, Hogy őrizzen meg mindenkit"
(20. kép: Falvédő, Jász Múzeum, Jászberény, Benedek Csaba fotója)
.

A faragott botok, pálcák ritkán tűnnek fel múzeumi gyűjteményekben, mivel ezeket könnyen lehet értékesíteni és számos gyűjtőjük van. Több olyan példányt is ismerünk, melynek ökölbe szorított kéz található a tetején és a botra kígyó tekeredik.

A borotvatok fontos használati tárgy, mégis csupán egy ilyen magángyűjteményben fellelhető tárgy van ebben a kategóriában, felirata *Turkezstan, MB HF, Ázsia, 1914-15* (21. kép: Borotvatok, Kis M. Jenő Béla gyűjteménye, Szolnok, Benedek Csaba fotója).

A Szolnok megyei tárgyak közt találunk egy szépen faragott fakanalat, melyre 1915-ös évszámot és egy „B" betűt faragtak. Más itt nem utal arra, hogy a világháborúban készítették.

Szintén a fafaragások közé sorolhatjuk a fakéseket vagy levélbontó díszkéseket. Kis M. Jenő Béla gyűjteményében is szerepel egy darab, melynek nyelén egy leveles virágminta látható, míg pengéjén keresztbe tett levél, felette koronával, 1915-ös évszámmal datálva (22. kép: Levélbontó kés, Kis M. Jenő Béla gyűjteménye, Szolnok, Benedek Csaba fotója).

Az emléktárgyak között található egy tükrös is, melynek fedelén felül forgórózsa és K. I. monogram, alatta pedig a következő szöveg olvasható: *Világháború emléke, 1917*. Alján egy falu részlete látható templommal és házakkal. Belsejébe tükröt ragasztottak (23. kép: Kinyitott tükrös kívülről, Kis M. Jenő Béla gyűjteménye, Benedek Csaba képe).
[21]

Az ivócsanak olyan vízmerítő edény, melyet szinte minden nép valamilyen formában ismer és használ. A pásztorkodó, vadászó életmódot folytató közösségek között mindenhol elterjedt, használata nem korlátozódik egy adott népcsoportra. Európán kívül megtaláljuk Ázsiában, Afrikában is. [22] A Kis M. Jenő Béla gyűjteményébe tartozó darab rendkívül figyelemre méltó. Körben az oldalán tölgyfalombok futnak makkal, míg a pohár fenekén koronás kiscímer és 1916-os évszám látható. A füléhez öt darabból álló fából faragott lánc kapcsolódik (24. kép: Ivócsanak oldalnézetben, alján koronás kiscímerrel díszítve, Kis M. Jenő Béla gyűjteménye, Szolnok, Benedek Csaba felvétele).

A faragások közt ritkaságnak számít egy „Esztergom-táborban” készített fapapucs, mely virágmotívummal díszített és 1914-15-16-os évszámmal van ellátva (25. kép: Fapapucs, Jász Múzeum, Jászberény, Benedek Csaba fotója).

Fából készült az a lakat is, melyet lánccal együtt faragtak ki. Mind a láncnak, mind a lakatnak szimbolikus értéke van ebben az esetben, a kiszolgáltatottságot, bezártságot érzékelteti (26. kép: Lakat és lánc egy fából faragva, Jász Múzeum, Jászberény, Benedek Csaba felvétele).

Türelemüveg a XVI. századtól mutatható ki, hazánkban többnyire a sublót dísze. [23] A Jász Múzeum példányába a keresztre feszített Jézus Krisztus látható (27. kép: Türelemüveg, Jász Múzeum, Jászberény, Benedek Csaba képe).

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy az I. világháború népművészeti tárgyai megyénkben annyiban hasonlítanak a más helyen és időben készített hasonló társaikhoz, hogy a felhasználható anyagok tekintetében sok esetben hadifelszerelésekből (löveg- vagy töltényhüvelyből, töltényből), egyszerű, kéznél lévő anyagokból (fa, bőr) hozták őket létre. Gyakori rajtuk az évszám vagy akár több évszám is (pl. 1914, 1915, 1916), a felirat, a világháborúra való utalás (emlék, világháborús emlék). Ezen kívül látszik rajtuk a fáradtságos, kidolgozott munka, a sok faragás, a rengeteg időráfordítás, ugyanakkor előfordul közöttük szép számmal számos gyengébb esztétikai kivitelű darab is (csúnya írás, elnagyolt, hevenyészett ábrázolások). Ugyanakkor különböznek is más hazai vidékek tárgyaitól, amennyiben kevesebb bennük a tisztán paraszti eszköz. Jász-Nagykun-Szolnok megye népművészetének sajátosságát Szabó László így fogalmazta meg: *„Megyénk népművészetének alapvető jellegzetessége, hogy reprezentatív darabjait, legjelentősebb ágazatait az úgynevezett paraszt-polgári ízlés hívta életre.”* **[24]** Ez az I. világháborús népművészeti tárgyakra is alapvetően jellemző. Inkább a paraszt-polgári ízlés dominál bennük, elsősorban azon tárgyak számaránya nagy, míg az ivócsanak, borotvatok lényegesen kisebb számban vannak jelen gyűjteményeinkben.

Fotók a cikk alján: Árvai Imre és Benedek Csaba

Irodalom:

Balassa Iván-Ortutay Gyula

Magyar néprajz

http://mek.oszk.hu/02700/02789/html/index.html

BellonTibor-Szabó László (szerk.)

1987. Szolnok megye népművészete, Szolnok

Bognár Tibor

A háború és a hadtudomány fogalmának és tartalmának metamorfózisa, http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2002/4/bognarkaroly/chapter1.htm

Domanovszky György

1981. A magyar nép díszítőművészete I-II. Budapest

Fél Edit-Hofer Tamás-K. Csilléry Klára

1980. Népművészet, In: Magyar Néprajzi Lexikon (Ortutay Gyula főszerk.) 3. kötet K-Né, Budapest, 742-749.

Gazda Klára

2008. Közösségi tárgykultúra-művészeti hagyomány, Egyetemi jegyzet, Kolozsvár

K. Csilléry Klára

1980. Katonaláda, In: Magyar Néprajzi Lexikon (Ortutay Gyula főszerk.) 3. kötet K-Né, Budapest, 105.

1982. Türelemüveg, In: Magyar Néprajzi Lexikon (Ortutay Gyula főszerk.) 5. kötet, Szé-Zs, Budapest, 383-384.

Kósa László

1977. a, Cigarettázás, In: Magyar Néprajzi Lexikon (Ortutay Gyula főszerk.), 1. kötet A-E, Budapest, 430.

1977. b, Dohányzás, In: Magyar Néprajzi Lexikon (Ortutay Gyula főszerk.), 1. kötet A-E, Budapest, 593-596.

Manga János

1982. Tükrös, In: In: Magyar Néprajzi Lexikon (Ortutay Gyula főszerk.), 5. kötet Szé-Zs, Budapest, 381-382.

Novotny Tihamér

1987. Első világháborús katonaemlékek, Budapest

Ratkó Lujza (főszerk.)

2014. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népművészete, Nyíregyháza

Ravasz István

2000. Világháború, In: Magyarország az I. világháborúban, Lexikon A-Zs, (Szijj Jolán főszerk.), Budapest, 718.

Szabó József

2000. Állóháború, In: Magyarország az I. világháborúban, Lexikon A-Zs, (Szijj Jolán főszerk.), Budapest, 33.

Szabó László

1987. Szolnok megye népművészetének sajátosságai, In: Szolnok megye népművészete (BellonTibor-Szabó László szerk.), Szolnok

Tóth I. János

2014. Clausewitz a háború lényegéről. In: Létünk, 2014/3. 25-41. http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/5001/1/Clausewitz%20a%20h%C3%A1bor%C3%BA%20l%C3%A9nyeg%C3%A9r%C5%91l%20by%20t%C3%B3th.pdf

Viski Károly

1991 Díszítőművészet, In: A magyarság néprajza, (Bátky Zsigmond-Györffy István-Viski Károly szerk.)

---

[1] Ezeket a dgfelvételeket többnyire letöröltük és új gyűjtéseket vettünk a kazettákra, az viszont elgondolkodtató, hogy a történettudomány, hadtörténet mennyi értékes információval gazdagodhatna a számos érdekes visszaemlékezésből.

[2] Liddell Hart: 2002. 389-493, valamint Marin V-Szabó M: 2001. 88. http://epa.oszk.hu/02600/02694/00030/pdf/EPA02694_rtk_2001_02_087-090.pdf

[3] Bognár Károly idézi Clausewitz-et. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2002/4/bognarkaroly/chapter1.htm , valamint Tóth I. J: 2014. 38-39.

[4] Ravasz I: 2000. 718.

[5] Liddel Hart: 2002. 243-322.

[6] Szabó J: 2000. 33.

[7] Szolnok, Heves, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Csongrád, Vas, Somogy, Nógrád

[8] Ratkó L: 2014.

[9] Gazda K: 2008. 55-345.

[10] Fél Edit-Hofer Tamás-K. Csilléry Klára: 1980. 742.

[11] Balassa I-OrtutayGy: http://mek.oszk.hu/02700/02789/html/109.html , DomanovszkyGy: 1981, Viski K: 1991.

[12] Fél Edit-Hofer Tamás-K. Csilléry Klára: 1980. 742.

[13] Gazda K: 2008. 56-57, valamint Fél Edit-Hofer Tamás-K. Csilléry Klára: 1980. 743.

[14] Nagy segítségemre voltak a témában megyeszerte készített kiállítások, melynek anyagához sok helyi embertől merítettek a rendezők.

[15] Neki és a többi gyűjtőnek is hálásan köszönjük a közreműködést!

[16] Ezért lenne fontos megfelelően adatolva összeszedni ezeket legalább fényképfelvételeken.

[17] Novotny T: 1987.

[18] K. Csilléry K: 1980. 105.

[19] Kósa L: 1977.b. 593.

[20] Kósa L: 1977.a. 430.

[21] Manga J: 1982. 381-382.

[22] V. Szathmáry I: 1979. 255. http://library.hungaricana.hu/en/view/MEGY_HAJB_DERI_1979/?query=szo%3D(csizma)&pg=256&layout=s

[23] K. Csilléry K: 1982. 383-384

[24] Szabó L: 1987. 423.

Megjelent: TISICUM, A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve, XXVI. Szolnok, 2015. 155-165. (Gulyás Katalin, Horváth László, Kaposvári Gyöngyi szerk.)

{phocagallery view=category|categoryid=58}